

Susi Bergstein

Életrajz

Susi Bergstein vagyok, született Geiringer Zsuzsi. 1916-ban születtem Szombathelyen, dr. Reichsfeld hozott a világra. A nagyanyámnak három lánytestvére volt. Krakkóban éltek, hárman Magyarországra mentek férjhez, egy Krakkóban maradt [Rosenthal Lola], és elpusztult az egész családjával. A Tekla néni [Fürstné Rosenthal Tekla] ment Pestre, a Regina néni [Hoffmann Ignácné Rosenthal Regina, Krakkó, 1870 – Auschwitz, 1944] ment Szombathelyre, és az Éva [Rechnitz Samuné Rosenthal Éva] volt az én nagyanyám.

Így aztán nálunk volt a családban minden, lengyel, német, magyar.

Azért mondom, a nacionalizmus az hülyeség, nincs egy tiszta náció a világon. Az osztrákoknál meg pláne nincs. Az nem létezik, hogy tiszta osztrák, mi az, hogy tiszta osztrák!? Én 1927 óta osztrák állampolgár vagyok, de hát én is Szombathelyen születtem, onnan kidobták az apámat, aztán 1927-ben följöttem Bécsbe, aztán 1938-ban lementem Jugoszláviába. Ott voltam 1946-ig, aztán megint feljöttem Ausztriába. Hát mi vagyok? Se magyar, se osztrák, európai vagyok. Én beszélek magyarul, németül, horvátul, kicsit angolul, kicsit franciául. Az anyanyelvem magyar, máig is tudok magyarul, pedig itt éltem le Ausztriában az életemet, de én amondó vagyok, hogy aki akarja, az megtartja az anyanyelvét.

Az édesanyám, született Rechnitz Vali, Zalaegerszegen született 1886. szeptember 9-én, és 1971. szeptember 19-én Bécsben halt meg. Az édesapám, Dr. Geiringer Zsigmond Szombathelyen született 1885. március 7-én, meghalt Bécsben 1956. augusztus 1-jén. Ők unokatestvérek voltak, mert az apai nagyapám, Geiringer Vilmos az anyai nagyapám testvérét, Rechnitz Antóniát vette feleségül.

Édesanyám anyja Rosenthal Éva volt, ő 1927-ben halt meg, édesanyám apját Rechnitz Samunak hívták, ő valamikor előbb halt meg. Negyvenkét, negyvenhárom éves volt, amikor meghalt, még gyerekek voltak az édesanyám és a testvérei. Édesapám apja volt dr. Geiringer Vilmos, és a második felesége volt a Rechnitz Antónia, ő valahol Auschwitzban halt meg, nem lehet tudni pontosan. Az anyám nagynénjét vette el az apám apja. A Rechnitz családnak egy csomó Rechnitzer rokona is volt, csak az én nagyapám elhagyta az „-er”-t, és Rechnitznek hívta magát. Ezek Zalaegerszegen laktak.

A szüleim Szombathelyen éltek, az anyai ág Krakkóból került oda, az apai azok talán Burgenlandból, van egy olyan hely, hogy Geiring. A Geiringer Vilmos, a nagyapám már Szombathelyen élt, játék- és hangszerüzletük volt, és onnan kaptam az első hegedűmet. Hat-hét éves lehettem, és egy nagyon ismert hegedűművész, aki Hubay tanítvány volt, Bárdos Alice, ő tanított. [Bárdos Alice (Szende Lászlóné) (1899/1900 – 1944) – A Zeneművészeti Főiskolán Hubay Jenő tanítványa volt. A szombathelyi Kultúregyesület zenekarának hangversenymestere volt, és megalapította a Szombathelyi Kamarazene-társaságot, majd 1935-ben a szombathelyi Collegium Musicumot. Magyarországon és külföldön sok nagyszerű hangverseny fűződik a nevéhez. A „Muzsika” c. folyóirat 1999. évi 10. számában Gál József méltatja Bárdos Alice emlékét. Itt

olvasható egyik tanítványa, Lomositz Pál visszaemlékezése Bárdos Alice haláláról: „A háború után találkoztam férjével, Szende Lászlóval. Ő mondta el, hogy 1944 júliusában több ezer zsidó hitsorsosával vitték el Auschwitzba. Megérkezése után – mivel járóképtelen anyósát támogatta – a munkaképtelenekkel együtt azonnal gázkamrába vitték.” Téves tehát a Magyar Életrajzi Lexikon (1994) adata, miszerint „A fasizmus térnyerése után előbb Franciao.-ba, majd az USA-ba emigrált. Az USA-ban zenekarok koncertmestere volt, később tanított”. – A szerk.] Nekem nem voltak testvéreim, egyedül voltam, akkor is és most is. Szombathelyen elemibe jártam, zsidó iskolába [A szombathelyi hitközség népiskoláját 1846-ban létesítették, és 1861 óta tanítottak benne magyar nyelven. – A szerk.] és egy negyed évig gimnáziumba, az nem volt zsidó iskola. A családnk nem volt igazán vallásos, az apám apja, volt vallásos inkább, a többiek nem, már az apám sem. Miután a szüleim elmenekültek Szombathelyről, és én ott maradtam [Az anyai nagymamával maradt Szombathelyen. – A szerk.], a zsidóság annyiból volt téma, hogy egyszer egy évben elmentünk a zsinagógába, és a nagyanyám nővérének, a Regina néninek a házában ünnepeltük az ünnepeket.

Az apai nagyszüleimmel annyiban tartottuk a kapcsolatot, hogy pénteken mindig oda mentünk vacsorázni, és ott a nagypapa imádkozott, és mindig liba volt a vacsora. Zsidók voltunk, és tudtuk, hogy zsidók vagyunk, hittanra jártam és zsidó elemibe, de ez nem játszott szerepet az életünkben.

Az anyukámnak két testvére volt, az Irénke és a Gyuri bácsi [Rechnitz György]. Az Irénke még egy- vagy két éves korában meghalt, amikor az a nagy influenzajárvány volt [Az első nagy influenzajárvány a 20. században a spanyol nátha volt 1918–1919-ben. De valószínű, hogy az interjúalany téved: ez a járvány az első világháború vége felé tört ki – ha Rechnitz Irén akkor még csak egy vagy két éves volt, akkor igen nagy kockulónbségnek kellett volna lennie közte és az 1886-ban született Rechnitz Valéria között. És mivel az apa, Rechnitz Sámuel már az 1890-es években meghalt, annak pedig semmi nyoma, hogy özvegye még egyszer férjhez ment volna, az a valószínű, hogy Rechnitz Irén vagy mégsem a „nagy influenzajárvány” idején halt meg, vagy nyelvbotlás volt, és nem egy- vagy két éves korában halt meg, hanem 21 vagy 22 éves korában, vagy Irénke örökbe fogadott gyerek volt. – A szerk.].

Az édesanyám zalaegerszegi volt eredetileg, csak aztán a nagyanyám Pestre költözött, mert az anyám testvére, a Gyuri gyógyszerészetet tanult. Anyám is Pesten élt, mielőtt férjhez ment, bankban dolgozott, ami nagyon szokatlan volt akkor. Aztán valahogy megismerkedtek a szüleim, nem tudom, hogy, lehet, hogy már előbb is ismerték egymást, mert rokonok voltak. A szüleimnek ki kellett vizsgáltatniuk magukat, hogy egészségesek-e, mielőtt összeházasodtak, mert unokatestvérek voltak. De más probléma nem volt abból, hogy unokatestvérek, zsidóknál előfordul az ilyesmi. Ő ügyvéd volt, Pesten végezte az egyetemet és mivel a szülei szombathelyiek voltak, a szüleim is leköltöztek oda.

1914-ben kitört a háború, az édesapám, dr. Geiringer Zsigmond katonának ment négy évre. És én otthon maradtam az édesanyámmal és az ő anyjával és a húgával, az Irénkével. Négy év után az apám visszajött. És belépett a szocdem pártba, amit 1894-ben alapítottak [A Magyarországi Általános Munkáspárt (al. 1880) 1890-ben vette fel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) nevet. – A szerk.]. Szombathelyen volt, és szép ügyvédi irodát csinált. Aztán 1919-ben részt vett a Kun Béla-féle Tanácsköztársaságban, és amikor a Horthyék jöttek, az apámat bezárták. Az apukám Vas megyei főügyész volt az első világháború után [Mint a következőkben kiderül: az apa nem megyei főügyész volt, hanem a Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetségének volt

a kerületi ügyésze, ami egy párttisztviselés neve. – A szerk.]. Itt van egy könyv, abban írnak róla. Azt írják: Dr. Geiringer Zsigmond mint a Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetségének kerületi ügyésze felhívta a hallgatóságot, hogy alakítsák meg a Paraszttanácsot, amelyet egyhangúlag meg is alakítottak. Március 22-én, 1919-ben. Aztán hoztak neki ajándékot, ruhás kosárban. Na fiam, honnan szedted ezt, kérdezte az apám. Hát, ettől meg attól, mondta, aki hozta. Erre mondta az apám, akkor gyere, fogjuk meg, vigyük vissza. Neki nem kellett ajándék.

Arra emlékszem, hogy be volt hozzánk kvártélyozva egy Horthy tiszt, aki nagyon szeretett és akart velem barátkozni, de én mindig lepisiltem. És arra is emlékszem, hogy volt nálunk házkutatás, és fölvták a váncosokat, és szállt az egész szobában a toll, mint a hó.

Huszonhárom hónapig ült, és amikor el akarták vinni egy másik fegyházba, akkor véletlenül „elveszett”, és feljött Bécsbe. Ez volt 1923-ban. Én meg ott maradtam a nagyanyámmal Szombathelyen, 1927-ig ott voltam.

A Gyuri bácsi, az anyám testvére közben gyógyszerész lett, Tarcsafürdőn [Tarcsa (Tatzmannsdorf), Vas vm.-ben lévő kisközség, lakóinak száma 1920-ban a félezret sem érte el. A község mellett lévő fürdőhely (Tarcsafürdő/ Bad Tatzmannsdorf) 1750 óta a Batthyány család tulajdonában volt. A község és a fürdőhely 1921 óta Ausztriához tartozik. – A szerk.] volt patikus. Az Éva nagyanyámnak a testvére, a Regina néni, a férje, Hoffmann Ignác és még egypár jómódú szombathelyi csinált egy társaságot, és megvették Batthyány gróftól a tarcsai fürdőt. Mert a Regina néni férjének volt egy öccse, Hoffmann Lajos, aki katonaorvos volt, és amikor vége lett a háborúnak, nem volt se katona, se orvos, és ő lett az első fürdőorvos Tarcsafürdőn. Tarcsafürdő nagyon híres fürdőhely, van ott természetes savanyúvíz és ózon. Ez nagyon egészséges, jót tesz a szívnek. A Gyuri bácsi pedig lement oda patikusnak. De mivel ez csak nyáron volt, a Gyuri bácsi aztán a családjával elment Oberwartba, és egy patikában dolgozott. 1938-ban kidobták a patikából, feljöttek Bécsbe, és innen elvitték Auschwitzba őt és a feleségét. De nem érkeztek meg, mert az úton mérget nyeltek, mivel patikus volt, volt neki. A gyerekeik, az unokatestvéreim meg túléltek, a kislány 14 éves volt, amikor kikerült egy csoporttal Angliába, ott él. A fiuk meg illegálisan kijutott Svájcba, és ott él.

1927-ben a nagyanyám meghalt, és akkor mentem először egy fél évre a nagybácsimhoz Burgenlandba, mert a szüleimnek még akkor nem volt lakásuk, csak mint emigránsok egy szobában éltek. Mert Ausztriában nem szerették a szocdemeket, nem segítették, sőt nem szabadott dolgoznia. És aztán beteg lett, kórházba került, és amikor kijött, kapott egy egyszobás lakást a hetedik kerületben. És akkor én is feljöttem Bécsbe, és 1927-től 1938-ig itt éltem. Az édesanyám nagyon szépen beszélt németül, mert a nagyanyám, dacára annak, hogy lengyel volt, nagyon szépen beszélt németül. Az apám tudott németül, de mindig lehetett hallani, hogy magyar. De nem dolgozhatott eleinte mint ügyvéd, nosztrifikáltatni kellett a diplomáját.

1938-ban férjhez mentem az első férjemhez (Nussbaum). Úgy ismerkedtünk meg, hogy jött egyszer az unokabátyám és egy másik rokonunk, egy annyi idős fiú, mint én, mondták, hogy lesz ma náluk egy fiatalember, aki nagyon jól zongorázik. Mondtam, hogy hagyjanak engem békében, én nem érek rá, mert nagyon-nagyon fáradt voltam aznap. Aztán addig székáltak, amíg elmentem, és ott megismerkedtem az első férjemmel, a Nussbaummal. Én hegedültem, ő zongorázott, és együtt aztán nagyon sokat játszottunk.

Az első férjem apja gépészmérnök volt, és szeretett volna bejutni a vasútépítő társasághoz 1900 körül, itt Bécsben. De már akkor is volt antiszemitizmus, egyébként szerintem az mindig is lesz, szóval zsidókat nem vettek fel. Akkor kikeresztelkedett a feleségével együtt, sőt még az esküvő előtt...

A háború előtt 1920-ig volt egy polgármester, a Lueger, ő azt mondta, „Wer ein Jude ist, das bestimme ich” [Hogy ki zsidó, azt én döntöm el!] [Karl Lueger (1844–1910): ügyvéd, a keresztényszocialista mozgalom egyik elindítója. Az 1848-as hagyományok fölélesztésével és szociális reformterveivel lett népszerű. Ferenc József kétéves ellenállása és négyszeri elutasítása után (Lueger személye ugyanis a császár számára nem nyújtott biztosítékot arra, hogy tiszteletben tartják birodalma alapvető jogelvét, azaz valamennyi polgár törvény előtti egyenlőségét) végül 1897-ben Bécs polgármestere lett (1897–1910). Nagyszabású modernizációs program fűződik a nevéhez (gáz- és villamos művek városi kézbe vétele, közegészségügy és vízellátás fejlesztése). Jelentős szerepe volt az általános választójog bevezetésében (1907). Mint politikus, választóinak mindenfajta ellenségképét egyetlen hatalmas mozgalomban – az antiszemitizmusban – egyesítette. Országgyűlési képviselőként is csak Bécs problémáira koncentrált és a zsidókra, akiket ellenségnek kiáltott ki. (Lásd még: Brigitte Hamann: Bécs és Hitler. Egy diktátor tanulóévei, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2000). – A szerk.]. Akik nekik kellettek, azok nem voltak zsidók az ő szemében, a pénzesek. Nem szeretem az osztrákokat, bár nem lehet egy topfba tenni őket, de szóval az alsó-ausztriaiak azok nagyon antiszemiták, az a templomokból jön. Én soha életemben nem tettem különbséget az emberek közt, de egy nem zsidóhoz nem mentem volna férjhez. Az első férjem például nem érzett semmi zsidóságot magában, emlékszem, éjszakánként kísérgettük egymást, egyszer én őt, aztán ő engem, és beszélgettünk ilyesmiről. És mondtam neki, hiába vagy megkeresztelve, a zsidó az kijön az orrodon, de nem értette. Aztán mikor jöttek a nácik [lásd: Anschluss], megértette. 1938 áprilisában összeházasodtunk, augusztusban már menekülni kellett a nővéréhez, Horvátországba, hiába született a férjem is meg a nővére is kereszténynek. A náciknak ez nem jelentett semmit.

Jugoszláviába mentünk, és ott voltunk 1946-ig, és akkor megint visszajöttünk. Június negyedikén összeházasodtunk, augusztus nyolcadikán innen elutaztunk, és augusztus 9-én már keresték a férjemet az SS-ek. A férjem nővére Zágrábban volt férjnél, hozzá mentünk, és aztán az anyósom is utánunk jött, és ott laktunk egy háromszobás lakásban öten. Jugoszláviában bujkálnunk kellett, a nácik összefogdosták ott is az embereket. Onnan nagyon sokan átmentek Olaszországba, de nekünk nem volt senkink Olaszországban, és így aztán ott maradtunk Jugoszláviában. Nem voltunk bejelentve, bujkáltunk. Aztán a háború után, amikor a Titoék jöttek, akkor mindenáron azt akarták, hogy szálljunk be a jugoszláv kommunista pártba, mert tudták, hogy menekültek vagyunk. És akkor a férjem azt mondta, hogy ha egyáltalában, akkor inkább itt, Ausztriában, mint ott és akkor. 1946. január 29-én kvázi kitoloncoltak Ausztriába. 14-15 napig tartott az út Zágrábból Bécsig, mert a határon az angolok elfogtak, szóval nem engedtek tovább, mert abban a csoportban, amiben voltunk, volt egy olyan férfi, akinek ugyanaz volt a neve, mint akit kerestek. Nagyon hideg volt, át kellett volna szállnunk egy másik vonatra a határon, de az angolok nem engedték, ott tartottak 14 napig. És még örülni kellett, hogy nem tettek lágerba, hanem ott volt a vasútállomáson egy vendéglő, ott kaptunk egy szobát, de onnan mindent elvittek az oroszok, ami mozdítható volt, amikor átmentek. Úgyhogy nem volt matrac az ágyon, meg hideg volt, nem volt kályha sem. Akkor kezdődött az isiászsom meg a hátfájásom.

Aztán 14 nap után feljöttünk Bécsbe. Bécs nagyon csúnyán nézett ki, le volt bombázva, nem volt se villamos, se busz, gyalog kellett járni. Kilenc hónapig tartott, amíg kaptunk egy lakást. Azt mondtam, gyerekek, könnyebben szülök, mint ahogy lakást kapunk. A férjem középiskolai tanár volt, én meg dolgoztam, mindenfélét, ami volt. Akartunk berendezni egy könyvtárat, mert volt egy ismerősünk, aki Lengyelországból hozott egy csomó német könyvet, abból kaptunk volna. De nem kaptunk engedélyt, mert a férjemnek „csak” germanisztikából volt doktorátusa, nem volt a könyvtár vezetéséhez képesítése.

A szüleim pedig, amíg én Jugoszláviában voltam, 1941-ig Bécsben voltak, és 1941-ben gyalog átmertek a határon Magyarországra. Már megkapták a berendelést, vitték volna őket Auschwitzba, 1941-ben. Akkor az apám már hozzá volt szokva a szökéshez. Azt gondolták, hogy Magyarországon jobb lesz, mert Ausztriában 1938 után már nagyon nagy volt az antiszemitizmus. Az édesanyám már 1933-tól beteg volt, multiplex sclerosisa [sokizületi gyulladás] volt, és amikor átértek a határon, összeesett és nem tudott továbbmenni. Egy parasztszekérrel vitték be Győrig. Ott valaki segített nekik, de feljelentették őket és feltoloncolták Pestre. Az édesapámat Pestről mindjárt elvitték ebbe a lágerba meg abba a lágerba [internálótábor?], de mindenhol megszökött, és visszaszökött Pestre, és megtalálta édesanyámat. A Zsidókórháznak akkor a Kaufmann Irén volt az ideggyógyosa, aki valami rokon volt, és ő ott tartotta a szüleimet két évig a kórházban. Nagyon-nagyon sokat köszönhetünk neki.

A háború után elmentem Bécsből Pestre, el akartam őket hozni Bécsbe, de nem akartak jönni. Aztán 1948-ban sem akartak jönni, mert akkor Pesten jobb volt az élet, mint itt. Aztán 1950-ben megkaptam a beutazási engedélyt, hogy jöhetnek a szüleim Bécsbe, de a kiutazási engedélyt nem kapták meg Pestről. Mert az édesapám fölvette megint a magyar állampolgárságot, mert ügyvédként nem dolgozhatott volna mint más ország állampolgára. Az apám szociális érzékű ügyvéd volt, sokat tudott. Nagyon nem szerették, mert mindenkinek megmondta a véleményét a szemébe, és ilyen vagyok én is. Aztán 1954-ben mégis kijöttek legálisan, akkor kapták meg a kiutazási engedélyt. Nagyon rossz egészségi állapotban voltak, mindjárt kórházba is kerültek mind a ketten. Az édesapám 1956-ban meghalt, az édesanyám pedig 1971-ben.

Két háború, két emigráció, ötvenöt évig laktam egy házban, amit utáltam. Sötét volt, nem sütött be a nap. Nem sikerült elhurcolkodni onnan, mert nem volt pénzem.

Anyám mindig azt mondta, hogy nekem soha nem lesz baráti köröm, mert mindenkinek megmondom a véleményemet a szemébe. Mondtam, vagy akarnak, vagy nem. Ha nem akarnak, az is jó. Én 1952-ben váltam el. A férjem is itt maradt Bécsben, elvett egy tíz évvel fiatalabb asszonyt, mert azt hitte, hogy jó lesz. Lett két gyerekük, akik nagyon rendesek velem. Tisztességesen gondoskodnak rólam. Az első férjem meghalt 1971-ben szívinfarktusból, meg a felesége is meghalt.

Nekem nincsenek gyerekeim mert nem akartam a háború alatt gyereket szülni, és aztán a háború után széjjelment a házasságom.

A második férjem Bergstein Sándor volt, szombathelyi volt véletlenül, 1966-ban tüdőrákban halt meg.

Itt találkoztunk Bécsben, 1954-ben. Egy házaspár elvitt egy álarcosbálba a Künstlerhausba. Ahogy mentem le a büfébe, jött velem szembe egy férfi. Végigmért lentről fölig, föntről lentig, ahogy a férfiak szokták a nőket, és megszólított. Ja, mondom, maga is magyar, hát ha akár beszélhetünk magyarul is. Kérdezi, honnan tudom, mondom, hát hallom. Hát kisült, hogy ő is szombathelyi volt. A Regina néninek, aki a nagyanyámnak a húga volt, annak volt négy gyereke, a Jancsi (Hoffmann János, 1895–1944), a Mariska (Dr. Faludi Ferencné, Hoffmann Mária 1902–1992), az Imre (Hoffmann Imre, 1901–1933) meg a Lola (Pollák Zsigmondné, Hoffmann Paulina 1905–1944). És 1924-ben az én férjem és a Lola nagyon-nagyon szerelmesek voltak, és össze akartak házasodni, de nem ment, mert egyiknek sem volt elég pénze. A Lola aztán férjhez ment, lett egy gyereke 1937-ben (Pollák Andris 1937–1944), és a gyerekekkel együtt elpusztult, a férje (Pollák Zsigmond) megmaradt.

1925-ben a férjem, a Bergstein fölött Bécsbe. Aztán a háború alatt a Dunába lőtték Pesten, a mentők kihúzták, és két hétig volt kórházban.

Kérdezgetett a Bergstein, hogy kiket ismerek Szombathelyről, hát mondom, az ecetes Hoffmannékat. Hoffmannéknak ecetgyáruk volt Szombathelyen a háború előtt. Mire azt mondta, „maga ilyen jó istállóból származik?!” Aztán összeházasodtunk, de nem lett gyerekünk, mert a férjem 19 évvel idősebb volt, mint én, és nem akart gyereket. Itt éltünk Bécsben.

Itt is nagy az antiszemitizmus, mindig találkozom vele, de hát az mindenütt van. Én mindig elmondom a véleményemet, de nem vagyok olyan nagy zsidó, templomba se járok. De azért tudom, hova tartozom. Én nem is tudom, mi az a honvág. Magyarországon tavaly voltam utoljára. Akartam egy másik lakást Budapesten, hogy ott lakjak egy pár hétig minden évben, de aztán nem vettem.

Szóval ez volt az élet. Nem volt szép, csak voltak szép momentumok, de az egész nem volt szép. De jó volt élni, ezt is láttam. Azt is. Hála istennek, az ember úgy van szerkesztve, hogy a szép megmarad, a rossz meg alul van csak valahol.